

אגמון החולה – בעקבות הציפורים

עונה מומלצת: עונות הנדידה של העופות (בפרט העגורים והשקנאים), מאוקטובר-נובמבר עד מרץ אפריל.

התאמת המסלול: לכל המשפחה.

קושי המסלול: קל מאוד!

אורך המסלול: בשמורת החולה - מסלול מעגלי באורך קילומטר וחצי. באגמון - מספר מסלולים קצרים.

משך המסלול: כמה שרוצים.

מפה: מפת סימון שבילים מס' 1 "החרמון, הגולן ואצבע הגליל".

(מהדורה אחרונה ומעודכנת ביותר הודפסה בשנת 2008)

הגעה מצומת עמיעד: ממשיכים לנסוע בכביש מס' 90 צפונה. כשני קילומטרים וחצי אחרי צומת יסוד המעלה נגיע לפניה משולטת ימינה, אל שמורת החולה. נסיעה בת שני קילומטרים נוספים תביא אותנו אל פתח השמורה. כדי להגיע אל אגמון החולה נמשיך בנסיעה על כביש 90 צפונה. כעבור תשעה קילומטרים נוספים נגיע אל שלט ימינה, המורה לעבר האגמון.

- **הכניסה אל שני האתרים מוגבלת לשעות הפתיחה וכרוכה בתשלום.**
- **טלפונים לפרטים נוספים:** שמורת החולה - 04-6937069, אגמון החולה - 04-6817137.
- **ציוד נדרש:** נעלי הליכה, מים, כובע בימים חמים, ביגוד בצבעים סולידיים, משקפות שדה.
- **המסלולים באתר מעגליים. אין צורך בהקפצת רכבים. באגמון החולה הכניסה כוללת הסעה מאורגנת.**

חצי מיליארד ציפורים עפות מעל עמק החולה בכל שנה. חצי מיליארד. המספר הבלתי נתפס הזה מעיד טוב יותר מכל נתון אחר על החשיבות של העמק כתחנה במסלול נדידת העופות הגדולה. פעמיים בשנה חולפים כאן 400 מיני עופות שונים בדרכם דרומה בסתיו וצפונה באביב. הם משקיעים במסע הזה מאמץ פיסי אדיר ומגיעים לאזור וחלק מהם נשארים לבלות איתנו כאן את החורף. תופעת הנדידה מרתקת מאות חוקרים ואלפי צפרים חובבים שמגיעים בכל שנה לאזור החולה כדי להצמיד את המשקפות לעיניים ולהתבונן בפלא.

צפרות נחשבת בעולם כולו לאחד התחומים הפופולריים והמתקדמים במהירות הגדולה ביותר בשנים האחרונות. אזור החולה הוא דוגמה מובילה בישראל לפריחה הזו. כל זה לא קרה בבת אחת. ב-19 השנים האחרונות השקיעה קרן קיימת לישראל סכומים גדולים כדי להכין את התשתית לפארק שאנחנו מכירים היום באגמון החולה. במסגרת השיקום הזה נהפך אזור די גדול ששטחו 75 קילומטר רבוע ממפגע אקולוגי לאזור משגשג ומושך תיירים ומבקרים. כחלק משיקום האזור הועמק הערוץ המקורי של הירדן, נוצר אגם חדש, ונחפרו שתי תעלות שנועדו לשלוט במפלס מי התהום. סביב הוקמו מצפורים ודרכי גישה. אל אלה נוספו דרכים חדשות לצפייה בעופות. הדוגמא המעניינת ביותר היא עגלת המסתור, שהעופות אינם חוששים ממנה.

אנשי התיירות באזור החולה דואגים להאכיל את העופות באופן מבוקר כדי למנוע פגיעה בשטחים חקלאיים וכדי לאפשר צפייה מרוכזת בלהקות גדולות. כך גם הוקמה בריכת הזנה עבור ארבעים אלף השקנאים שפוקדים את החולה בכל שנה.

נראה שחלפו ימים רבים מאז פרסם הצלם פטר מרום את אלבומו "האגם הגווע", בו תיעד את הכחדתם של החיים באגם החולה המתייבש. ייבוש ביצת החולה הוכרז בשנת 1951 כ"פרוייקט היובל" של הקק"ל וכמפעל לאומי. מטרת הייבוש הייתה ביעור מקום מושבם של יתושי האנופלס וחיסול קדחת הביצות, ובמקביל ייצור אדמות חקלאיות תחת האדמה הבוצית. משך שנים רבות נתפס הפרוייקט כמפעל ציוני ממעלה ראשונה, ולכן - פריצת "הפקק", הנקודה בה חסמה קרקע את מוצא המים, וניקוז המים העומדים, הוגדרו כנצחון האדם על תחלואות הטבע, חלום שהפך למציאות. בשל מחאתם העיקשת של שוחרי טבע, שחלקם התנגדו לייבוש מלכתחילה, הוחלט להשאיר שטח בן כמה אלפי דונמים במצבו הטבעי ולהפכו לשמורת טבע. אכן - החולה הייתה לשמורת הטבע הראשונה בישראל.

רצה הגורל ומה שבתחילה נתפס כגולת הכותרת של פיתוח הארץ, התברר מאוחר יותר כפעולה שגויה לחלוטין. לא רק בעלי החיים שהנציח פטר מרום במצלמתו גוועו, אלא גם חזון הפיתוח של הקרקע שיבשה. קרקעית הביצה שנחספה, אדמת הכבול, התגלתה כבלתי מתאימה לחקלאות. כשהיא מתייבשת היא מתפוררת לאבק דק שנישא בכל רוח קלה ובשל ריכוז החומר האורגני הגבוה, היא לא אחת ניצתת וקשה לכבותה. מאז הייבוש, בהעדר אגן שיקוע, זורמים מי הירדן הגדושים בסחף, באין מפריע אל הכנרת. לכן אולי, אין היא צלולה ותכולה כפי שתיארה אותה רחל המשוררת קודם לניקוז הביצה.

אמנם את שנעשה אין להשיב, אך מה יותר יפה מלהודות בטעות ולנסות לתקנה? כך נרתמה הקרן הקיימת לישראל, אותו גוף שהיה אמון על מלאכת הייבוש, לשיקומו של חלק נוסף מאגם החולה. מכיוון שמדובר על הצפה חלקית (מצפון לשמורת הטבע המוכרת), הקטנה בהרבה ממימדי הביצה המקורית, הוא נודע בכינויו האגמון. במקביל נהגתה תכנית כלכלית שתצדיק את המהלך: הקמת תשתית לתיירות אקולוגית שתתבסס על איכות סביבה ושמירת הטבע. גולת הכותרת היא כמובן עונת נדידת העופות. חצי מליארד בני כנף עוברים לאורך השבר הסורי אפריקאי ומעל החולה ודרכה, פעם בסתיו - דרומה ופעם בחורף - בשובם צפונה. עבודות ההצפה החלו ב-1993 והסתיימו ב-1998 בעלות של כ-75 מיליון שקל ובמימון משותף של משרד החקלאות, מנהל מקרקעי ישראל וקק"ל. החי והצומח לא המתינו עד לסיום הפרוייקט ושוב לאכלס את השטח מיד לאחר ההצפה הראשונית בשנת 1995. במקביל להגעתם נשתלו מינים שונים של צמחי ביצה שהיוו בעבר חלק מהנוף. לפתע הופיעו מינים שונים שנחשבו עד אז כנכחדים.

כיום משכשכים במי האגמון או נהנים מהסבך שלגדותיו למעלה ממאתיים מינים של עופות ומספר הפרטים ממינים רבים גדל כל הזמן. נוסף על הציפורים, יש במקום שפע מכרסמים, ביניהם בולטת הנוטריה - מכרסם המיטיב לשחות, שהגיע אלינו ממרחקים ונראה כמי שהתאקלם לא רע. דייר נוסף, חדש-ישן הוא הג'מוס, תאו המים. אם יתמזל לנו המזל, בפרט בסיורי לילה, ייתכן ונזכה במראהו של חתול ביצות, שועל או טורף אחר.

שתיים מהאטרקציות העיקריות של החולה - השקנאים והעגורים - מהוות איום גדול על פרנסת החקלאים. השקנאים מרוקנים את בריכות הדגים, והעגורים סועדים על שדות הבוטנים והחומוס, גידול עיקרי באזור. מחקר מעמיק, שלשמו נדרש שיתוף פעולה בין לא מעט גופים (קק"ל, המרכז הישראלי לצפרות של החברה להגנת הטבע, חקלאי עמק החולה ורשות שמורות הטבע והגנים הלאומיים) הניב תוצאות מרשימות. אל מי האגם בשמורת החולה, מובאים מידי שנה דגיגי אמנון קטנים, שאינם ראויים למאכל אדם, ובסמוך לאגם ישנה גם תחנת האכלה עבורם. במקביל, מופעלות מערכות הרתעה בבריכות הדגים המבטיחות שהשקנאים יזונו על דגיגי האגם בלבד.

יותם יעקבסון

הרצאות, צילום ומתיבה, הדרכה בארץ
ולאורך נתיבי הסחר הקדומים באסיה

כתוצאה מכך, מתקצרת שהיית השקנאים באזור והנזק לבריכות הדגים פחת במידה ניכרת. עבור העגורים הקצו תאגידי התיירות והחקלאים 2,000 דונם אדמה בסמוך לאגמון, המשמשים כתחנת האכלה. מדי יום בחודשי החורף מפוזרים כשלושה טון של גרגרי תירס, שהוא מהמאכלים האהובים על ציפורים אלו. במקביל, למדו ויישמו החקלאים דרכים שונות להרחקת העופות משדותיהם: הם משמיעים לעגורים רעשים צורמים ומציבים בשדות דחלילים לבושים צהוב, צבע הדוחה את הציפורים.

בסמוך לאגמון מתקבצים העגורים ללינת לילה. העופות האציליים מגיחים בלהקות ענק מכל קצוות העמק ונוחתים זה ליד זה, זוגות זוגות על צאצאיהם ברעש מחריש אוזניים. לאחר השקיעה משתרר שקט מוחלט, אך הוא נותר רק עד דמדומי הזריחה, כשהעוף המהווה אחד מסמליו של החיים הארוכים בסין וביפן מתעורר משנת הלילה שלו.

עודכן בתאריך: 30.5.2011